

Пристасти кінематографічні, пристасти оранжерейні

1998 року в українському кіно (знятих не на відео, а на кіноплівці) маємо чотири твори — «Два місяці, три сонця» Романа Балаяна, «Пристасть» Олега Бійми, «Тупик» Григорія Кохана і «Дві Юлії» Олени Дем'яненко. Перший із названих було рецензовано на сторінках нашого журналу (№4, 1998), тому зупинимось на трьох інших. Чим вони цікаві, які мистецькі пошуки ведуть їхні автори. Неважко помітити, що всі три режисери належать до активно діючих в нинішніх фінансово

складних умовах, значною мірою завдяки не тільки творчій енергії, а й підприємницькій (здатність знайти інвестора, вміння організувати і здійснити копродукцію). Зокрема, Олег Бійма нещодавно поставив телесеріал «Острів любові», Григорій Кохан — фільм «Страчені світанки», Олена Дем'яненко — трохи раніше «Жорстоку фантазію». Немає сумніву, що саме за такими режисерами — майбутнє, адже сьогодні сподіватися, що якийсь гуманний чарівник запропонує гроші на режисерський задум — марна справа. Гроші скоріше довірять тим, хто знає, як поводитися з ними в ринкових умовах, хто програмує просування фільму в прокат, на телебачення задля того, щоб фільм окупився.

Отже, хоче хтось того чи ні, але ми всі змушені прийняти умови ринку. На перший погляд може здатися, що «ринок» відміння оцінку мистецької вартості фільму. Це не так, бо, по-перше, навіть суто комерційна продукція має свою градацію оцінок та рейтингів, по-друге, існують фільми некомерційні, коли митець ігнорує «правила гри», запропоновані грошедавцями, але такі фільми також можуть завоювати глядача. Саме таким фільмом, на мою думку, є «Два місяці, три

сонця» Романа Балаяна — фільм доступний будь-якому глядачеві, але водночас, як для історії кримінальної, позбавлений «узаконеної» американськими бойовиками кровожерливості, звертається до внутрішнього стану людини в момент важкого для неї вибору і на перший план виносить проблему совісті. Що ж до інших трьох фільмів — то всі вони більшою чи меншою мірою зорієнтовані на глядача, уже сформованого низькопробним заморським кінотоваром.

Здавалося б, як можна

сказати таке про фільм, поставлений за повістю української письменниці Марко Вовчок? Проза Марко Вовчок здебільшого моралізаторська. Мораль «Павла Чорнокрила», твору, за яким Бійма поставив на «Укртелефільмі» «Пристасть», проста: серйозним чоловікам та ще й одруженим не слід задивлятися на красивих дівчат, бо це може обернутися психічним розладом. Павла Чорнокрила це лихо (непрохана любов) спіткало, а якби не подивився на Варку, то, може, й обійшлося б. Звичайно, я утрирую, бо момент фатальності присутній у письменниці — ніби сама доля перетинає шляхи цих людей. І це перехрестя не обійдеш, і не об'їдеш...

Зміна назви невинна (нейтральна назва стала інтригуючою), як і зміщення акцентів, що у фільмі за літературним твором майже неминуче (зокрема, режисер змінив вік свого героя та його дружини, зробивши їх на десять років старшими). Назва навіює спогади про «Пристасть» Лукіно Вісконті 1954 року (за однойменною повістю Камілло Бойто) — фільм про нещасливе кохання італійської графині до легковажного австрійського лейтенанта. Зрозуміло, пристасть — річ непередбачувана, некерована і не-

48 безпечна. Про це застерігав Лукіно Вісконті. А тепер Олег Бійма.

Ми, звичайно, погоджуємось, але, дивлячись «Пристрасть» Бійми, якось важко повірити в ту силу, яка наворачтає Павла на згубний для нього шлях. Бійма витягає із сюжету деякі метафізичні речі, акцентуючи на них увагу. Наприклад, дивне одужання дружини Павла. У той час, коли Павло зустрів у панському дворі красуню-Варку й з першого погляду закохався в неї, дружина Павла потрапила під дощ і тяжко занедужала. Коли вже ніхто й не сподівався на її одужання, вона просить чоловіка лягти з нею поруч і поцілувати її. Стається диво — вона починає оживати (це, очевидно, слід розуміти так: навіть не любов, а формальне співчуття чоловіка здатне воскресити жінку). Але після чудодійного одужання починає розгортатися історія вже кримінальна, яка і виходить на перший план, затіняючи і витісняючи пристрасть. Затіняючи, тому що втримати пристрасть навіть чудові актори безсилі, адже кохання як такого між Павлом (Сергій Романюк) та Варкою (Світлана Прус) не відчувається. Хоча на це кохання активно «працює» гарно знята природа, акторська гра (правда, із досить зужитим арсеналом прийомів — ми вже звикли, що більшість закоханих на екрані саме так себе і поводять: бігають по лісу, торкаючись дерев, щоб потім зомліти в обіймах).

Отже, кримінал. Варка вимагає в ошалілого від пристрасті Павла усунути суперницю з її дороги. Що той, майже не сумніваючись, і робить (режисер особливо акцентує сцену вбивства). Але, як нерідко в таких випадках буває, — згадаймо американський фільм «Поштар дзвонить тільки двічі» з Джеком Ніколсоном, — за скоєне граде розплата. Щоправда, герой Ніколсона, убивши свого суперника, навіть і не подумав розкаюватися чи піддаватися мукам совісті, бо був постійно чимось зайнятий: треба було виборсуватися із в'язниці, потім приборкувати норовливу жінку. Приборкав, закохав у себе остаточно, а вона візьми і загинь в автомобільній катастрофі — тут уже глядачеві нічого не залишається, як бідкатися над нещасною долею героя Ніколсона, хоча це й була та сама розплата за злочин.

Не те в героя Сергія Романюка (актора дуже органічного в ролі людей мужніх і цілісних, чого не скажеш про ретельно відтворювану поступову деградацію героя). Павло Чорнокрил, поховавши жінку і одружившись з Варкою, вже в новій хаті раптом втрачає інтерес до життя, а заодно до Варки, починає пропадати в шинку, заливаючи горілкою муки совісті. Зрештою — божеволіє і, впавши перед односельцями на коліна, зізнається у скоєному злочині. Причина його згуби? Пристрасть. Варка мук совісті не переживала й після того, що трапилось з Павлом, переїхала до міста, щоб далі крутити голови чоловікам.

Отже, життєвий шлях двох людей перетнула третя, взявши над ними, незахищеними, гору. Щоправда, Варка не скористалась своїм надбанням, оскільки Павло спивається і деградує. Отже, маємо український варіант жінки-вампи, яка легко отримує психічно-сексуальну владу над чоловіком і, намітивши жертву, вже не випускає її. Разом з тим, фільм лишається на рівні психологічно-побутової оповіді, герої «Пристрасті» на символи не претендують. Більше того, не додають нового до вже сказаного про пристрасть в численних художніх творах. Хіба що нагадають про те, що людина є іграшкою в руках фатуму.

А, виявляється, нове слово про пристрасть сказати можна! Наприклад, людина палає пристрастю до квітки. Саме таку вигадку Олена Дем'яненко і втілила у фільмі «Дві Юлії».

Герой фільму — учитель ботаніки Олександр (Сергій Іванов), у якого ще зі шкільної лави закохана (повіримо авторам фільму на слово) симпатична дівчина Юля (Вікторія Малекторович). Ботанік, одружившись на Юлії, замість кохати молодую красиву дружину, кохає... рослину, яка навіть чекає від нього потомства.

Треба віддати належне — інтер'єри помешкань, пейзажі, не кажучи про оранжерею, зняті так, що все милує і тішить око, а якщо до цього додати музику Малера та інших композиторів XX століття, які поєднанням звуків занурюють нас у чаклунський рослинний світ, то все атакує своєю вишуканістю. Нічний прохід Юлії по оранжерей (повторюється двічі) знято в освітленні також

чаклунському. Режисер характером знімання змушує грати рослини, чого не скажеш про акторів, які здебільшого залишаються незворушно-одноманітними в так званих любовних колізіях. Олена Дем'яненко залишається вірною собі й продовжує пошуки, розпочаті в «Жорстокій фантазії». Щоправда, світ того фільму зображально більш виражний, оскільки був пов'язаний з добою Ренесансу, а в цьому — на екрані знайома сучасність. Схоже, що режисер є романтиком і не хоче миритися з сірою буденністю. Її вабить щось незвичайне, і тому вона з буденності видобуває таку історію (щоправда, в титрах повідомляється, що сюжет нав'язаний оповіданням Гі де Мопассана).

Не вперше доводиться шкодувати, що талановитий режисер не має талановитого сценарію і в силу цього потрапляє в полон якоїсь безглуздої невибагливої історії. Крім того, тексти, які волею сценаристів вимовляють актори, зокрема Тамара Яценко, яка грає жінку-бомжа, та Олег Примогенов (роль садівника), — настільки фальшиві, що не знаєш, як їхній «спіч» сприймати — всерйоз чи ставитись як до акторського розиграння? Єдина Вікторія Малекторович, якій уже траплялася нагода грати зовсім німу героїню (бо то була русалка), переконує своєю мовчанкою. Щоправда, навіть ця мовчанка якось не переконує в тому, що вона закохана в того загальмованого ботаніка і аж 10 років безнадійно чекає на нього. Акторові С.Іванову взагалі немає що робити, його героєві просто не дано проявити себе, йому доводиться або думками линути до власника оранжерейної колекції, або вслухатися в його шизофренічні мудрування (записані на магнітофоні) про відворотність жінок, а особливо їхньої плоти (цікаво, завдяки якій плоті той сам з'явився на світ Божий?). Тобто, Олександр — ще не монстр із американських тріллерів, але вже ніби на шляху до них.

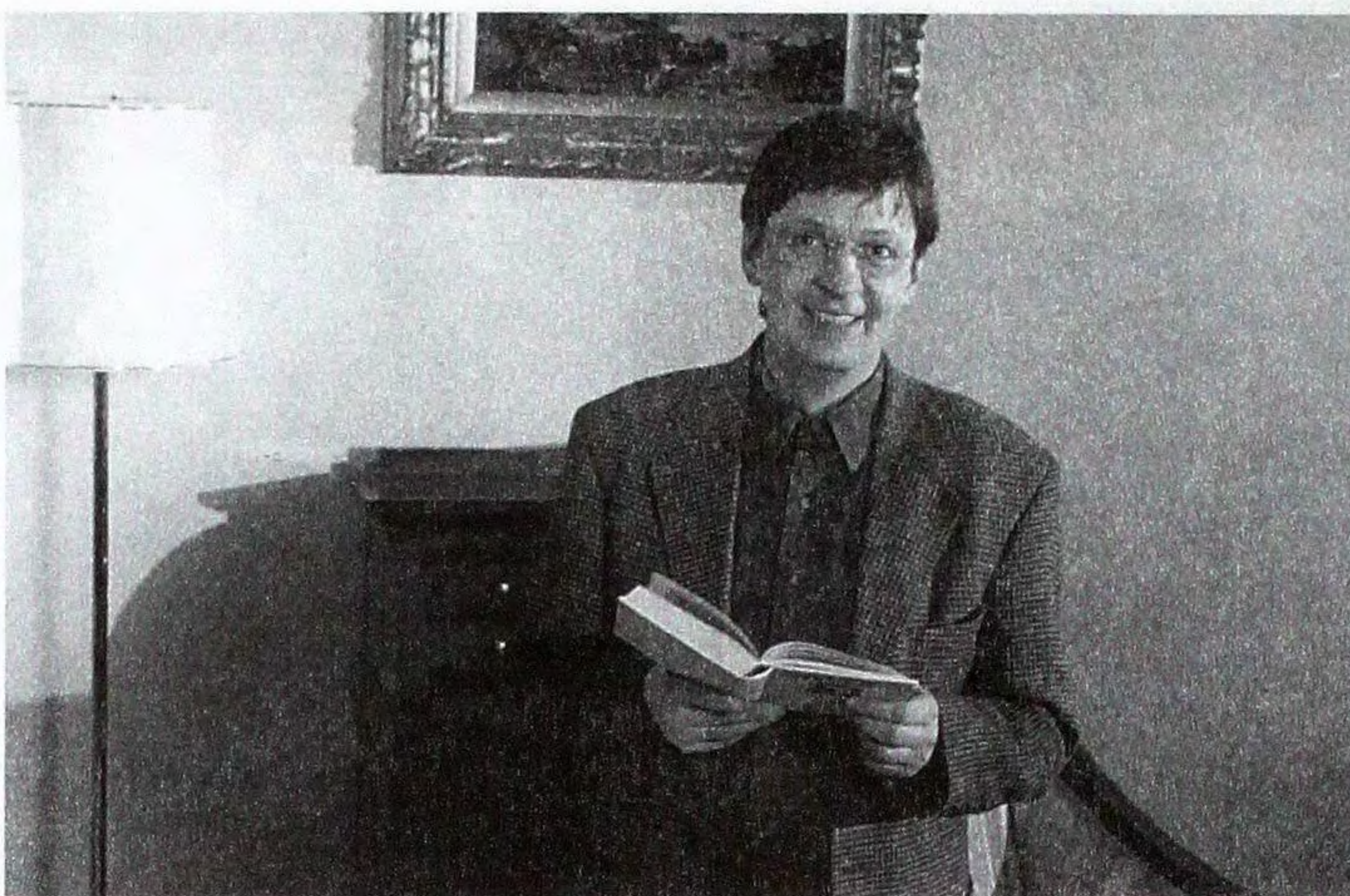
Гадаю, що актори інакше й не могли зіграти, бо штучність колізії неодмінно позначиться на акторській роботі. Робота ця теж буде штучною або взагалі ніякою. Фільм, який, на перший погляд, спрямований на щось виняткове, насправді просто побутовий. Приклад: Юлія-Мале-

кторович стоїть перед Олександром-Івановим і, як і завжди, з незворушним виглядом запитує: «Чому ти на мені одружився?» Питання звучить смішно, бо вона сама запропонувала йому це одруження. На що той резонно відповідає: «Ти ж сама мене попросила...» Через якийсь час герой О.Богдановича, який грає лікаря, освідчується в коханні Юлії-Малекторович, намагаючись виявити емоції, але його зізнання (про те, що жодного обличчя довкола) викликають не співчуття, а сміх. Драму Юлії, яка задумливо сидить на лавочці, осмислює випадкова жінка (Т.Яценко), яку автори — свідомо чи несвідомо — виставили на посміх — чого варті її майже патетичні висловлювання: «Я не живу у місті, я дивлюсь на нього звідси. Я — сфінкс...»

Крім того, не можна не звернути увагу на те, що фільм знято російською (щоправда, фільм Балаєна також, але там це виправдано бодай тим, що дія відбувається в Москві та й колізія пов'язана з російсько-кавказьким конфліктом). Дія і зйомки «Двох Юлій» — в Києві, проте герої услід за автором не бажають розмовляти державною мовою. Звідси запитання: чому держава має фінансово підтримувати такий фільм?

Але зв'язок «Двох Юлій» із нашим східним сусідом у фільмі є. Не в політично-географічному сенсі, а в лінгвістичному. Російське слово «безделушка» (а саме це слово найбільше підходить до цього фільму) перекладається українською як «дрібничка», «витребенька». Але ні одне, ні друге не передає семантичного значення слова російського. Наш народ не продукував «безделушек», а тому й мова не зафіксувала такого поняття.

І, зрештою, кримінальний бойовик. Саме до такого жанру віднесли фільм «Тупик» його автори — сценаристи Андрій Кокотюха та Григорій Кохан. Жанр цей не передбачає психології — тут не до психології, не до якихось сумнівів, потрібно виявляти, переслідувати і карати злочинця. А тим більше в «Тупику», де злочинець на злочинцеві й усі замасковані. Один — депутат з характерним прізвищем Щур і прикриває своїм статусом свою банду, інший — просто садюга, а до того ж носить міліцейську форму. Але

■ **Сергій Романюк**
і **Світлана Прус**
у фільмі «Пристрасть».
Режисер *Олег Бійма*. 1998.

■ **Сергій Романюк**
і **Єлизавета Слущка**
у фільмі «Пристрасть».

■ **Світлана Прус**
у фільмі «Пристрасть».

■ Робочий момент фільму
«Дві Юлії».
Режисер *Олена Дем'яненко*.
1998.

■ **Сергій Іванов**
у фільмі «Дві Юлії».

50

молодий слідчий з цим справляється, успішно розкручує справу. Принаймні, міліціонера вчислить (чи вдасться знешкодити депутата — невідомо, автори випустили його з поля зору, а може, просто про нього забули).

Проте у цей фільм таки вплуталась психологія. Сюжет розгортається довкола юнака, який до кримінального світу не має ніякого стосунку, але в цей світ потрапляє. Та ще як хитро! Втік цей симпатичний юнак із війська: вибила його з рівноваги і з військових лав звістка про кохану, яка вийшла заміж за іншого. Він чомусь вирішив, що все зможе змінити, якщо цю дівчину — тепер уже дружину згаданого слідчого — побачить. Свята наївність! Колишня кохана не виявляє й тіні збентеження, а її чоловік цілком резонно ще й поб'є невдачу. Нічого змінити не вдалось, але й вертатися на військове судно теж охоти не було. Залишилось піти, куди очі дивляться. Але на вулицях великого міста чого тільки не трапляється. Йому трапилась смертельно п'яна молода особа, яку він називав шанобливо «пані» й заніс до її помешкання й поклав у ліжко. Поява ліжка веде до... так, ви правильно здогадались до чого, роман між молодими людьми неминучий. Так і сталося. Юнак, щоправда, не такий уже й паскудник, бо час від часу згадує втрачену кохану, виконуючи роль коханця знайденої їм на вулиці Інги. А заодно всілякі її доручення, які приносили великі гроші. Та в одну мить він раптом переоцінює її — ну не сподобалась йому надмірна жадібність Інги. Він рішуче покидає її, вимагаючи при тому грошей. Але тут він вже зовсім неправильно вчинив з отим вимаганням, бо за нею вже полювали люди «депутата». І він потрапив у капкан. Фінал — отой самий злочинець, що замаскований під міліціонера, довго і наполегливо біжить за юнаком спочатку через ліс, потім через міст і, зрештою, попід міст. Після біганини настає розв'язка: слідчий наздоганяє, йде боротьба, юнак стріляє в перелицьованого міліціонера, вбиває його. З'являються «беркути», щоб нанести ще кілька ударів бідному юнакові й скрутити йому руки. Досить сміливе осмислення жанру, коли в кримінальні перипетії вторгається ось такий не-

долугий юнак. Власне, він у фільмі є свого роду каталізатором, завдяки його чи то наївності, чи то сліпоті, чи то невдачливості й нанизуються події одна на одну. Та й взагалі, всі кримінальні герої там взаємодіють одне з одним досить нестандартно. Злочинці обізнані, мають неабиякі можливості, а їх легко обдурює їхній же підручний перелицьований правоохоронець. Те саме і з не перелицьованими, а справжніми правоохоронцями — вони викривають перелицьованого, але арештовувати не спішають. А той же часу не гає. Він уже стільки людей вклав — причому, елементарно. Просто гори трупів, в тому числі в басейні.

А ще є у «Тупику» речі просто містичні. Пов'язані вони знову-таки з «зеленими» (було б просто несерйозно, якби якась інша валюта фігурувала в середовищі таких серйозних людей). Надходить повідомлення — автомобільна катастрофа. Не встигло догоріти авто, як знайомий слідчий разом з підполковником уже на місці. Слідчий доповідає — загинув такий-то із банди Щура. І як доказ витягає пачку доларів, які виявив у потерпілого. Лишилися неушкодженими після того як згоріло авто разом із водієм.

Приклади можна множити: наївність керівника фірми, що виділяє 15 тисяч шантажистові, який погрожує компрометуючі знімки показати його дружині. Виявляється, гроші добуваються зовсім легко. «Зі мною не пропадеш,» — нагадує скромному й чемному юнакові Інга. Чим закінчився її переможний збагачувальний похід також невідомо. Очевидно, вона не заспокоїться й далі використовуватиме свої мізки і свою плоть для невинного збагачення, якщо люди Щура її не зупинять.

Звичайно, проти такого бойовика важко встояти. Можна сказати, що ми майже дозріли до комерційного кіно.

P.S. Якщо написане мною когось спонукатиме бігти до кінотеатру дивитись згадані тут фільми, то вважаю, що мій час був витрачений не даремно.

P.P.S. Кажуть, українське кіно вмерло. Неправда. Українське кіно живе. В усіх жанрах.